

Zweder van Culemborgs kwart groot uit Rhenen

De vondst van twee exemplaren van een kwart groot en archivalia leveren nieuw inzicht in de muntslag van de Utrechtse bisschop Zweder van Culemborg.

Het eerst bekende exemplaar

In zijn catalogus over de muntslag gedurende het Utrechts Schisma (1423-1449) beschreef Jan van der Wis een kwart groot op naam van bisschop Zweder van Culemborg (1425-1432) als volgt:

'Voorzijde: wapen van het Sticht met hartschild een wapen met een klimmende leeuw naar links gewend (uit het familiewapen?).

Omschrift: SVEDERVS. EPC T [...]

Keerzijde: lang breedarmig kruis met in de kwartieren: M' - T - I - N'

Omschrift: onleesbaar.¹

Zilver, 14,0 mm, 0,32 gram, de rand is uitgebroken, collectie en foto's: Nationale Numismatische Collectie bij De Nederlandsche Bank (NNC), inv. NM-05433. Literatuur: Van der Wis 2.1.1.5.B. M' - T - I - N' staat voor Martinus (Sint Maarten), de patroonheilige van de Dom van Utrecht.

Nieuwe vondsten

Van der Wis kende alleen dit eerste beschreven exemplaar. In het vervolg duiden wij dit met (A) aan. Omdat de omschriften op de keerzijde niet leesbaar zijn, was de toeschrijving aan een muntplaats niet zeker. Op basis van de letters M' - T - I - N' in de kwartieren schreef hij de munt toe aan Rhenen. Deze letters komen namelijk ook voor op een groot uit Rhenen van dezelfde bisschop.²

Inmiddels zijn twee andere exemplaren van deze kwart groot ontdekt. In 2018 werd er een aangeboden op eBay en vorig jaar werd er een gevonden in Vianen. Van het op eBay aangeboden stuk, dat wij aanduiden met (B), is de rand uitgebroken. Deze munt is mogelijk gebroken en in ieder geval gevouwen geweest en weer rechtgebogen. De diameter is onbekend en de massa bedraagt 0,34 gram.

Het exemplaar uit Vianen – aangeduid met (C) – heeft een diameter van 15,0 mm en weegt 0,30 gram. Het muntplaatje is licht ovaal en de voorzijde is sterk gecorrodeerd.

Bij exemplaar A staat in het kwadrant links boven de letter Ω , bij beide andere munten echter de Ω . Als we veronderstellen dat de omschriften toch identiek zijn, zijn ze als volgt te reconstrueren:

voorzijde

(A) ✠SVEDE RV S • EP C • T I I I C T

(B) I I I I I E / V S • EP C • T I I E / T

(C) I I I I D E R I I I I I I I I I I I I

✠SVEDE RV S • EP C • T I I E C T

keerzijde

(A) // O - I I I - // E - R // M P - T I - R'

(B) ✠M O - I I I - R • R - / - E S' M P - T - / - R'

(C) ✠M O - R E T - R • R E - R E / M P - T I - R'

✠M O - R E T - R • R E - R E S' M P - T I - R'

Deze reconstructie bevestigt de hypothese van Van der Wis: de kwart groot is inderdaad in Rhenen geslagen.

Datering

Wat betreft de datering van deze munten schrijft Van der Wis zowel over de periode november 1425 tot mei 1426 als de periode november 1425 tot 1428.³ Vermoedelijk is in het eerste geval sprake van een erratum en bedoelde hij november 1425 tot 1428. Hoe het ook zij, hier is meer duidelijkheid gewenst. Na de dood van bisschop Frederik van Blankenheim op 9 oktober 1423 ontstond een conflict over zijn opvolging tussen Zweder van Culemborg en Rudolf van Diepholt. Na de nodige perikelen benoemde de paus op 6 februari 1425 Zweder van Culemborg tot bisschop. Zweder erkende de rechten van de stad Rhenen op 31 juli 1425.⁴ Zijn tegenstrever Rudolf van Diepholt had echter nog niet opgegeven en wist geleidelijk aan zijn machtsbasis uit te breiden. Op 17 november 1426 arriveerde in de stad Deventer 'een boede van Swolle die enen brieff brachte / die onse heer die Postulaet [auteurs: Rudolf van Diepholt] uytgesande hadde an ons sprekende / ruerende / woe die van Renen hem ontfangen hadden'.⁵ Met deze erkenning van Rudolf van Diepholt door de stad Rhenen was de rol van Zweder van Culemborg daar uitgespeeld. Diens muntslag te Rhenen is dus in de jaren 1425 en 1426 te dateren.

Vermoedelijk waren de munten van bedenkelijke kwaliteit en zijn er ook (gouden) guldens geslagen. Deze laatsten zijn bekend van Zweder van Culemborg (Van der Wis 2.1.1.1), maar ze vermelden geen muntplaats. Van der Wis schrijft de guldens toe aan Utrecht, en stelt bij Rhenen: 'niet teruggevonden, daar niet geslagen'.⁶ Een muntbepaling van de stad Utrecht uit 1426 geeft nadere informatie: 'Want men een wyltyts tot Rhenen

ghemunt hevet, beide gout ende sulver, dat ummer ghenen ganc crighen en can, onder die coepluden ende in anderen landen, soe dat daeromme te duchten is, dat daer ghelver inne wesen mach, hieromme wilt die raet doen setten ende besien bi horen raden, ende die weerde allen luden te kennen gheven binnen XIII daghen naestcomende, etc'.⁷ Helaas bevat deze muntbepaling geen dagtekening. Daardoor is niet met zekerheid te zeggen op welke munten ze betrekking heeft. Omdat pas op 17 november in Deventer bekend werd dat Rudolf van Diepholt in Rhenen was erkend, mogen we wel uitsluiten dat het hier over zijn munten gaat. Er is immers sprake dat er ten tijde van de uitvaardiging van de muntbepaling al 'wyltyts', dus enige tijd, in Rhenen was gemunt. Frederik van Blankenheim liet daar in de nadagen van zijn ambtstijd ook munten.⁸ 1426 is echter nogal laat om bezwaar te maken tegen diens munten. We nemen daarom aan dat het hier gaat om de munten van Zweder van Culemborg uit 1425 en 1426.

Besluit

Het vermoeden van Jan van der Wis dat de kwart groot in Rhenen is geslagen blijkt correct. Bovendien mogen we aannemen dat in Rhenen ook guldens zijn geslagen. Tenslotte is het mogelijk gebleken de periode van muntslag nader af te bakenen, namelijk vanaf de benoeming van Zweder van Culemborg op 6 februari 1425 dan wel zijn erkenning van de Rhenense privileges op 31 juli van dat jaar, tot vermoedelijk kort voor 17 november 1426. ○

Met dank aan Pim Möhring (NNC) voor de afbeeldingen en info.

Noten

1. Wis, Jan C. van der (2006-2007) De muntslag tijdens het Utrechts Schisma, in: *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 93-94, 81-134, specifiek 128-129.
2. Van der Wis, 2007: nummer 2.1.1.3.
3. Van der Wis, 2007: 96 en 125.
4. Wijk bij Duurstede, Regionaal Archief Zuid-Utrecht, Stadsbestuur Rhenen (toegang 152), inv. 231.
5. Meyer, G.M. de (1979) *De stadsrekeningen van Deventer; Deel V 1420-1428* (Groningen) 110. Dit boek bevat de rekeningen over de periode 1425-1434, hoewel de titel anders doet vermoeden.
6. Van der Wis, 2007: 125-126.
7. Doet van Flensburg, J.J. (1846) *Archief voor Kerkelijke en Wereldsche Geschiedenissen, inzonderheid van Utrecht; Deel K* (Castricum) 86.
8. Benders, Jos & Peter van de Koppel (2006) De braspenning van Frederik van Blankenheim, in: *De Beeldenaar* 30-3, 99-102.